



دیدگاه

موضوع: ظرفیت‌های موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی در آسیا و اقیانوسیه برای تجاری‌سازی ترانزیت

شماره: ۹۶۸

تاریخ: ۱۴۰۱/۰۲/۲۶

ایران

تهیه و تنظیم: الناز میان‌دوآبچی، زهرا آقاجانی

توضیح اجمالی:

تسهیل تجارت فرامرزی، همواره به عنوان رویکردی برای کاهش موانع و هزینه‌های مترتب بر تجارت خارجی، بهبود روبه‌ها و حذف کنترل‌های غیرضروری بر سر راه عبور کالا از مرزها، مورد تاکید سازمان‌های بین‌المللی قرار دارد. همگام با تحولات دیجیتال در حوزه تجارت بین‌الملل، بکارگیری فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی مدرن برای ساده‌سازی و اتوماسیون فرآیندهای تجاری به منظور کاهش هر چه بیشتر هزینه‌های مبادله و اخیراً نیز به عنوان راهکار موثری برای مقابله با اختلالات و محدودیت‌های ناشی از اپیدمی کووید-۱۹ در سطح جهان مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس نتایج جدیدترین پیمایش سالانه تسهیل تجارت دیجیتال و پایدار^۱ سازمان ملل (۲۰۲۱)، ایران موفق به کسب امتیاز ۷۷.۴۲ درصد شده است که علاوه بر بالاتر بودن آن نسبت به متوسط منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (۵۳.۵۳)، در مقایسه با امتیاز ۶۴.۵۲ درصد آن در سال ۲۰۱۹ نیز پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته است. درصدهای اخذ شده برای هر یک از ارکان این شاخص در سال ۲۰۲۱ به ترتیب عبارتند از: ترتیبات و همکاری‌های نهادی (۱۰۰ درصد)، شفافیت (۸۰ درصد)، تشریفات اداری (۶۶.۶۷ درصد)، تجارت بدون کاغذ (۹۶.۳ درصد)، تجارت بدون کاغذ فرامرزی (۵۰ درصد). لازم به ذکر است که اگر چه در گزارش سال ۲۰۲۱ وضعیت ایران بهبود قابل ملاحظه‌ای در برخی از معیارها داشته است، اما ارزیابی‌های این گزارش اساساً مبتنی بر پرسشنامه‌های خوداظهاری شده توسط تیم منتخب ارزیابی بوده و درک و استنباط صحیح افراد از وضعیت اجرای معیارها تاثیر مستقیمی بر عملکرد نشان داده شده دارد. لذا به نظر می‌رسد در برخی از حوزه‌ها، درصد پیشرفت درج شده تفاوت آشکاری با واقعیت‌های میدانی دارد.

سازمان ملل، تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی را بالاترین سطح تسهیل تجارت در مسیر تحقق زنجیره‌های تامین بین‌المللی یکپارچه در سطح جهان می‌داند. به اعتقاد این سازمان، علیرغم استفاده روزافزون از اسناد الکترونیکی در مرزها، اجرای فرآیندهای تجارت فرامرزی بدون کاغذ عملاً محدود بوده و دولت‌ها در سراسر آسیا و اقیانوسیه باید از فرآیندهای مبتنی بر کاغذ به رویه‌های الکترونیکی با قابلیت ردیابی گذر کنند. این موضوع در کنار امتیاز ۵۰ درصدی کشورمان در شاخص تجارت بدون کاغذ فرامرزی، نشانگر لزوم توجه جدی سیاستگذاران و متولیان به این مهم است.

در این رابطه، موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی در آسیا و اقیانوسیه^۲ در سال ۲۰۱۶ با تمرکز بر موضوع تسهیل و تسریع تبادل الکترونیکی اطلاعات تجاری (و حمل‌ونقل) بین کشورهای عضو شکل گرفته است. این موافقت‌نامه چارچوبی را ارائه می‌دهد که هدف آن تسهیل مبادلات فرامرزی بواسطه ایجاد محیط نهادی و قانونی مناسب و استفاده از سیستم‌های نرم‌افزاری نظیر سیستم‌های گمرک دیجیتال، پنجره واحد تجارت و سیستم‌های الکترونیک مدیریت بندری است. این چارچوب علاوه بر توسعه این توانمندی‌ها در داخل کشورهای عضو، بر شکل‌گیری همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه به منظور تبادل الکترونیکی اطلاعات تجارت فرامرزی تاکید دارد. این موافقت‌نامه پس از به حد نصاب رسیدن اعضای آن (عضویت آذربایجان، فیلیپین، ایران، بنگلادش و چین) در ۲۰ فوریه ۲۰۲۱ رسمیت یافت. چندین عضو دیگر اسکاپ نیز در حال پیوستن به آن هستند، اما اجرای جدی آن از سال ۲۰۲۲ خواهد بود.

در ارتباط با بحث ترانزیت، این موافقت‌نامه موضوعات زیر را مورد توجه قرار داده است:

- لزوم آگاهی اعضای موافقت‌نامه نسبت به اهمیت به رسمیت شناختن و مبادله متقابل الکترونیکی داده‌ها و اسناد، مخصوصاً بین کشورهای فاقد دسترسی به دریا و کشورهای ترانزیتی و تاثیر آن بر کاهش زمان و هزینه ترانزیت از این کشورها؛
- تبادل داده فرامرزی برای اسناد الکترونیکی ترانزیت بین کشورهای عضو موافقت‌نامه، به طوری که در کل مسیر جابجایی از کشور مبدأ تا کشور مقصد، تنها یکبار اظهار گمرکی انجام شده و از یک ضمانت‌نامه ترانزیت واحد استفاده شود؛
- تاثیر عضویت کشورها در سایر معاهدات مرتبط با حمل‌ونقل و ترانزیت که بکارگیری اسناد الکترونیکی معادل اسناد کاغذی را در بین اعضای خود به رسمیت بشناسند؛
- اهمیت پیاده‌سازی سیستم‌های پنجره واحد تجاری در کشورهای عضو به منظور تسهیل فرآیندهای واردات، صادرات و ترانزیت و اتصال این سیستم‌ها به یکدیگر در قالب سامانه‌های تجارت بدون کاغذ در سطوح دوجانبه، چندجانبه و منطقه‌ای؛ بر اساس گزارش تسهیل تجارت دیجیتال و پایدار (۲۰۱۹)، با وجود اینکه نزدیک به ۷۰ درصد اقتصادهای آسیا و اقیانوسیه در حال کار بر روی سیستم‌های پنجره واحد خود هستند، اما حداقل

¹ Digital and Sustainable Trade Facilitation

² Framework Agreement on Facilitation of Cross-border Paperless Trade in Asia and Pacific



دیدگاه

یک سوم از این سیستم‌ها هنوز در مرحله طراحی و اجرای آزمایشی قرار دارند. اتصال پنجره‌های واحد تجاری کشورها با یکدیگر نیز اغلب در مرحله آزمایشی بوده و تنها استثنا مربوط به پنجره واحد آسه‌آن است که از سال ۲۰۱۸ فعالیت می‌کند. بر اساس توضیحات فوق، این موافقت‌نامه از ظرفیت‌های قابل توجهی برای تسهیل ترانزیت برخوردار است و در صورت عضویت کشورهای واقع شده در مسیر کریدورهای عبوری از ایران و همکاری نزدیک آنها با یکدیگر، می‌تواند نقش موثری را در کمک به تحقق تجاری‌سازی ترانزیت ایفا کند. البته باید خاطر نشان شود که دامنه اعضای این موافقت‌نامه در مقایسه با موافقت‌نامه تسهیل تجاری سازمان جهانی تجارت که بیش از ۱۵۰ کشور عضو آن هستند، بسیار محدود است. لذا ضرورت دارد معیارهای جهان شمول موافقت‌نامه تسهیل تجاری به منظور بهبود محیط کسب‌وکار، کاهش هزینه‌های مبادله و توسعه صادرات، به طور جدی در دستور کار متولیان امر قرار گیرد.

نکات کلیدی:

- شکل‌گیری همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه بین ایران و دیگر کشورها در قالب این موافقت‌نامه: ماده ۱۳ قانون موافقت‌نامه چارچوب تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی (مصوب ۱۳۹۸)، به ارتقا و تسهیل تجارت بواسطه اجرای برنامه‌های آزمایشی مبادله داده‌های تجارت فرامرزی و به اشتراک‌گذاری دروس آموخته شده از اجرای آنها با دیگر اعضا می‌پردازد. تحقق این بند بواسطه انعقاد موافقت‌نامه‌ها و تفاهم‌نامه‌هایی برای مبادله دوجانبه و چندجانبه این داده‌ها بین کشورهای عضو صورت می‌گیرد. شکل‌گیری چنین همکاری‌هایی از سوی ایران، پیش از هر چیز نیازمند ترغیب کشورهای منطقه و دیگر اعضای کریدورهای ترانزیتی عبوری از کشور برای پیوستن به موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی است. چرا که در حال حاضر در منطقه به جز ایران، تنها آذربایجان عضو رسمی موافقت‌نامه بوده و ارمنستان نیز آن را امضا نموده است.
- ارتباط اجرای موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی با پروژه تیر الکترونیک: پروژه تیر الکترونیک به منظور ایجاد بستری برای مبادله داده‌ها بین ذینفعان سیستم در کشورهای عضو کنوانسیون تیر به عنوان مهمترین مقررات بین‌المللی حمل‌ونقل جاده‌ای در دست انجام است و تعدادی از اعضای علاقمند این کنوانسیون در حال اتصال سامانه‌های گمرکی خود به این سیستم هستند. اجرای این پروژه که خود بخشی از تجاری‌سازی ترانزیت محسوب می‌شود، از مصادیق تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی است که البته دامنه شمول اعضای آن با موافقت‌نامه مزبور متفاوت است.
- تسریع در تکمیل و استقرار سامانه جامع تجارت ایران و پیوستن دستگاه‌های اجرایی اصلی به آن: مواد ۷ و ۸ قانون موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی، به تسهیل تجارت به کمک سامانه‌های تجارت بدون کاغذ (نظیر سیستم پنجره واحد) در سطح ملی توسط کشورهای عضو و سپس اتصال آنها به یکدیگر در سطح جهانی پرداخته است. بنابراین تسریع در تکمیل نواقص سامانه جامع تجارت و زیرسامانه‌های آن به‌خصوص در حوزه تجارت فرامرزی مانند گمرک جهت تسهیل فرآیندهای ترانزیتی ضروری است.
- لزوم تدوین سند راهبردی و نقشه راه تجارت الکترونیک: ماده ۶ قانون چارچوب موافقت‌نامه مذکور، به تدوین چارچوب سیاست ملی تجارت بدون کاغذ توسط کشورهای عضو اشاره کرده است که نشان از اهمیت آن دارد. با توجه به عدم وجود سند راهبردی در حوزه تجارت الکترونیک کشور، ضروری است نسبت به تدوین چنین سندی اقدام گردد. لازم به ذکر است که کارگروه فنی موافقت‌نامه در حال تهیه الگویی برای تدوین این چارچوب توسط کشورهای عضو است که در همین ارتباط در دسامبر ۲۰۲۰، مطالعه اولیه‌ای مشتمل بر بررسی تجربیات کشورهای آسیا و اقیانوسیه، ارائه چارچوب پیشنهادی برای سیاست ملی تجارت بدون کاغذ و خطوط راهنما و مراحل تدوین آن منتشر شد.